

AGAINST DEVELOPMENTALISM: THE MODERN CRITIQUE

The refutation of historicism: Karl R. Popper (pobijanje historicizma)

Videli smo, da imata tako evolucionizem kot Marxov historični materializem določene skupne temelje. Oba sta različici developmentalizma: pristop, ki predpostavlja nespremenljive, nastajajoče kvalitete in regulacije zgodovinskega procesa z interno logiko, smislom in smerjo. Ideja zgodovine, ki je samostojna, in teče po vnaprej določenih tečajih naproti naprej zastavljenim ciljem, je začela dvigovati dvome in kritike skoraj od začetkov. V drugi polovici dvajsetega stoletja pa je bila kritika developmentalizma končno podana. To pa je vodilo v propad pristopa developmentalizma in njegovo zamenjavo z alternativno verzijo družbenih sprememb in zgodovinskega procesa. V tem poglavju bodo v kronološkem zaporedju predstavljene 4 večje kritike developmentalizma. In sicer kritika Karla Popper-ja, Roberta Nisbet-a, Charles Tilly-a in Immanuela Wallerstein-a. Te kritike pripravijo pozitivne temelje za razvoj post-developmentalizma, ki kot bomo videli, zagotavlja bolj primerno razlago družbenih in zgodovinskih dinamik.

Popper formulira njegovo klasično kritiko »historicizma« v svoji knjigi *The poverty of historicism*, in v *Logic of Scientific Discovery*. Z izrazom »Fallacious historicism« (napačen historicizem) on misli na doktrino oz. orientacijo v družbenih znanostih, ki je drugačna v številnih svojih zahtevah: ontoloških, epistemoloških in metodoloških.

1) najprej predstavi **ontološko verzijo** tega kar bi naj bila zgodovina: »Teorijo, da se bo družba neizogibno spremenila ampak po vnaprej določenih poteh, ki ne morejo biti spremenjene in skozi vnaprej določene faze, ki so neizogibne in nujne.« V tej razlagi lahko vidimo tipično trojico ontoloških predpostavk, ki so v naših prejšnjih diskusijah vedno spremljale evolucionizem in historični materializem: determinizem (vnaprej predpostavljene poti razvoja), fatalizem (neizogibnost in nujnost) in finalizem (vnaprej danes faze, ki vodijo v končne faze – konec zgodovine).

2) Popper pripisuje »historicizmu« močno **epistemološko zahtevo**, namreč da so zakoni zgodovine znani, da so lahko razpleteni z poizvedbo. »Z historicizmom mislim pristop k družbenim znanostim, ki predpostavlja da so zgodovinske napovedi v svojem principu cilj, in da je ta cilj dosegljiv z odkrivanjem ritmov in vzorcev, oz. zakonov trendov, ki zaznamujejo evolucijo zgodovine.« Z drugimi besedami Popper reče: »Prepričanje, da je naloga družbenih znanosti položiti razlage evolucije družbe, zato da bi razlagala prihodnost ... je lahko razlagana kot osrednja historicistična doktrina«

3) Tu so še spremljajoče **metodološke predpostavke** socioloških raziskav; da se osredotočajo na predvidene cilje, da zagotovijo »zgodovinsko napoved«, oz. da napovejo prihodnost; kot ultimativni cilj družbenih znanosti.

Popper meni, da so vse te podpostavke napačne in škodijo sociološkim raziskavam, kot tudi socialnim politikam. Kot centralno kritiko postavi tezo, da »je prepričanje v zgodovinsko usodo skupno vraževerje in da ne moremo napovedati poteka človeške zgodovine, ne s strani znanosti ali s strani drugih racionalnih metod«. Posledica tega je lahko celovito družbeno inženirstvo, ki poskuša uporabiti znanje o nujnih trendih in pričakovani prihodnosti, za konstrukcijo družbenih institucij – to je lahko le neracionalna utopija, ki je zapisana propadu. Historicizem poraja

fatalistično razpoloženje in pasivnost, spodbuja »družbeno babištvo«, oz. omejevanje politične intervencije posredovanja v domnevno neizogibne dogodke in opravičevanje »moralnega futurizma« oz. prepričanja, da je vse dobro, kar sovpada v zahteve (vnaprej določenega) razvoja v prihodnost. Slednja izjava je verzija moralno vprašljive trditve, da cilj opravičuje sredstva, in je lahko z lahkoto uporabljena za uvedbo tiranije, despotizma ali celo totalitarizma.

Vendar je še več argumentov s katerimi Popper spodkopava historicizem in utemeljuje svoje kritične trditve. Kot temelj za svoje logične in metodološke kritike, naredi pet točk, ki zadevajo človeštvo in njegovo zgodovino.

1) ni univerzalne zgodovine človeštva, ampak različne in zgodovine različnih segmentov človeštva.

2) obstaja veliko nepredvidljivosti in variacij v pogojih v katerih se dogajajo družbene regulacije, in vsak zgodovinski dogodek je rezultat takratnih položajev sil. Popper meni, da je »historicist« omejen v svoji domišljiji in si ne more predstavljati spremembe v pogojih spremembe.

3) obstaja kontingenčen, iracionalen in nereden osebni faktor v zgodovini.

4) človeška zgodovina je unikatna, ne ponavljajoč proces, in nima primerljivih primerov.

5) Znanje je kritična dimenzija človeške družbe, in ta dimenzija vpliva na vse druge dimenzije družbe.

Posledica teh dejstev je, da je možna in veljavna zgolj pogojna znanstvena napoved, ki priznava spreminjajoče se lokalne okoliščine in specifične začetne pogoje. Medtem ko zgodovinsko prerokovanje, ki se nanaša na univerzalno zgodovino z vnaprej danimi potmi razvoja v ne spreminjajočih pogojih, ni mogoče. »To, bi lahko rekli, je osrednja napaka historicizma« Njegovi zakoni razvoja so absolutni trendi, ki niso odvisni od začetnih pogojev, in ki nas ponesejo ne glede na želje, v določeno smer v prihodnost. So temelji za nepogojne preroke, kot opozicija k pogojnim znanstvenim napovedim.«

Druga pomembna posledica je, da so univerzalni zakoni nemogoči. Zakoni evolucije ne morejo obstajati, ker je evolucija družb unikatna zgodovinski primer (brez aplikacij na katere bi se lahko nanašali).

»Ne moremo upati na to, da bomo testirali univerzalno hipotezo ali našli naravni zakon, ki bi bil primeren za znanost. Vedno smo omejeni k opazovanju enega, unikatnega procesa. Niti nam ne more opazovanje enega, unikatnega procesa pomagati predvideti njegovega razvoja v prihodnost. Niti pozorno spremljanje ene razvijajoče se gosnice nam ne bo pomagalo napovedati transformacije v metulja.«

Kar lahko dosežemo so vsaj zgodovinski trendi, ki ne dajejo nobene podlage za napoved prihodnosti. Trditev, ki bi zagotavljala obstoj trendov v določenem času in prostoru, bi bila edinstvena zgodovinska trditev, ne univerzalen zakon in trendi ne bi mogli podpirati napovedi prihodnosti.

Iste posledice lahko sledijo iz najbolj kritičnih opazovanj: znanje je notranji del družbene realnosti, vzročno učinkovito z obzirom na druge dimenzije družbe. Popper-ov ultimativni in logičen poboj historicizma gre v skladu z naslednjim:

»Potek človeške zgodovine je močno pod vplivom rasti človeškega znanja. Ne moremo predvidevati z racionalnimi in znanstvenimi metodami prihodnje rasti znanstvenega znanja. Protislovno je misliti, da lahko predvidevamo danes, kar bomo znali jutri. Da bi predvidevali

prihodnost znanja, učenosti je absurd, saj bi v tem trenutku predvidevanje že bilo sedanje znanje. Predvidevanje prihodnjega znanja ne bi bilo nič drugače kot enostavno vedeti/znati; tukaj in zdaj.

Zato ne moremo predvidevati prihodnjega poteka človeške zgodovine, saj ne moremo vedeti zdaj kaj bomo vedeli (odkrili, iznašli) v prihodnosti.«

Vsi ti argumenti privedejo k skupnemu zaključku: zavrnilo moremo možnost teoretične zgodovine; ne more obstajati znanstvena teorija o zgodovinskem developmentalizmu, ki bi služila kot podlaga za zgodovinske napovedi. Na mesto ovržene »historicistične« miselnosti, Popper postavi svoje lastno verovanje, ki ga sumira sočasni komentator:

»Popper verjame, da so spremembe rezultat poskusov, da rešimo svoje težave – in da ti naši poskusi vsebujejo med drugim nepredvidljivost, domišljijo, izbiro in srečo. Med temi smo odgovorni sami za naše izbire. Sami premikamo zgodovino naprej. Vse namene, ki jih zajema, so v bistvu naši nameni. Vsak pomen, ki ga ima, je v bistvu pomen, ki ji ga sami damo.«

Jasno je pričakovati, da so glavne ideje teorij post-developmentalizma: delovanje, delanje-zgodovine in družbeno postajanje.

THE MISLEADING METAPHOR OF GROETH: ROBERT NIBSET (ZAVAJUJOČA METAFORA RASTI)

Naslednja kritika developmentalizma je bila predstavljena s strani Nibset-a v knjigi Social Change and History.

Poanta odhoda za Nibseta je »counterposition« biološkega in družbenega evolucionizma. Dediščina Darwina in Mendela, je popolnoma drugačna od zapuščine Spancer-ja in Comte-ja.

1) biološki evolucionizem išče mehanizme spremembe in zato zagotavlja razlage in dovoljuje napovedi. Družbeni evolucionizem simulira prijetje poteka, smeri in faz zgodovinskega procesa in je zato zgolj opis razlage.

2) za biološke evolucioniste je pomemben predmet agregat, populacija, vrste. Med tem ko je za družbene evolucioniste predmet samostojen objekt: družba, skupnost, skupina, družbeni razred, institucija.

3) Biologi razumejo mehanizme sprememb populacije kot slučajno, ki deluje skozi številne individualne dogodke, in zato dovoljuje zgolj verjetnostno generalizacijo zakonov. Sociologi na drugi strani sledijo domnevno neizogibnim, nujnim in nepopravljivim nagnjenjem, iskajoč deterministične zakone o smeri in zaporedju sprememb. Medtem ko biološka teorija postane populacijska in statistična teorija, teorija družbene evolucije postane tipološka konstrukcija.

4) Vsebinski razlagalni mehanizmi so presenetljivo drugačni. V biologiji so ključni proces naravne selekcije (Darwin), genetske variacije (Mendel) in preživetje najmočnejšega. V sociologiji je kot glavni mehanizem evolucije viden strukturna in funkcionalna diferenciacija.

Skrivnost specifičnosti družbenega evolucionizma, ki je tuja biološkemu evolucionizmu, lahko najdemo v določenem aspektu. Namreč, na vrhu ideje družbenega evolucionizma oz. razvoja je metafora rasti. Metafora rasti je iznajdba devetnajstega stoletja in klasične sociologije. Pokazala je veliko vitalnost, saj je ohranjena do današnjega časa v številnih neo-evolucionističnih, neo-modernističnih in neo-Marxističnih teorijah.

Obstajajo številne implikacije metafore rasti, definirane s strani Nibset-a kot »analogije sprememb v družbi do sprememb v procesu rasti individualnih organizmov. (posameznik↔družba):

- 1) spremembe so naravne in normalne, je tipičen življenjski proces, ki ne more trajati tako dolgo kot organizem živi (oz. družba traja)
- 2) Spremembe so direktne/gredo v eni smeri; gredo skozi zaporedje faz, kjer so preteklost, sedanjost in prihodnost povezani v eni sami seriji.
- 3) Smer sprememb je določena z končnim ciljem ultimativne zapadlosti, ki je v primeru družbe najpogosteje razumljena kot modernost zahodnega tipa; industrijalizacija, urbanizacija, množična kultura, demokracija...
- 4) Sprememba je prirojena, endogena; je funkcija sistema kot takega, prihaja iz notranjosti in realizira vzorec spremembe ki je bil dan že v samem zarodku (sedanjost je noseča z prihodnostjo, kot pravi pravi rek)
- 5) Spremembe so sosledne, postopne, komulativne, sledijo vzorcu korak za korakom skupaj z konstantnim zaporedjem faz (Narava ne dela preskokov, kakor tudi družba ne: Leibniz)
- 6) Spremembe so nujne za naravo sistema. Za vse družbene evolucioniste je bila nujnost glavni element znanstvene teorije sprememb.
- 7) Sprememba izhaja iz uniformnih vzrokov: izvirne sile sprememb so prav tako nespremenljive, identične v prihodnosti, sedanjosti in preteklosti.

Vse navedene trditve so lahko ovržene, in zato je metafora rasti sama po sebi nevzdržna. Torej:

- 1) Nespremenljivosti, stabilnost in presistenca so prav tako naravne in normalne kot spremembe. Kar pogosto opazujemo v človeških družbah je vztrajnost, konzervativno vez, odpor do sprememb vajeni načinov obnašanja, pravil obnašanja in navad.
- 2) Ni enostavne, linearne direkcije v spremembe, niti ultimativnih ciljev sprememb.
- 3) družbene spremembe so pogosto eksogene/zunanje, sprožene z dogodki ki so zunanji družbi. Takšni zunanji vzroki so kritični za premike družbe iz vztrajnosti, stabilnosti in presistence. »Pomembne spremembe so pretežno rezultat ne-razvojnih faktorjev: to je tako rečeno, faktorjev neločljivih od zunanjih dogodkov in vdorov.«
- 4) Prekinitev sosledja sprememb je najpogosteje vzrok. Spremembe po navadi vključujejo krize in se nadaljujejo dokler niso dosežene nekatere nove prehodne oblike prilagajanja.
- 5) Ni nujnosti ali ne povratnosti družbenih sprememb: spremembe mogoče pridejo mogoče ne, in so vse vrste trendov in nasprotovanj iz zgodovine.
- 6) vzroki družbenih sprememb so večkratni/mnogoteri in različni. So kulturno in zgodovinsko relativni.

Kot pozitivna alternativa developmentalizma Nibset združi resne zgodovinske študije. Kljub podobnosti nimata niti evolucionizem, niti zgodovinski materializem nič skupnega z zgodovino. Kar so predlagali oni je bila abstraktna zgodovina, zgodovina ločena od dogodkov, delovanj, osebnosti in period ki so bile predmet zanimanja zgodovinarjev. Developmentalizem ignorira zgodovinske vire; poskuša graditi svoje sheme nad zgodovino. Ustvarjali so teorije ki so bile vsiljene na zgodovino, namesto teorij zgodovine. »Njihov objektiv... je bil razločiti, zaznati, opaziti provizije sprememb, naravno sprememb, ki so ležale v sami družbi ali kulturi in niso bile odvisne od nešteti običajnih dogodkov in zgodovinskega zabeležja.« Nato padejo v past napačne konkretnosti, saj obravnavajo svoje racionalno

oblikovane abstraktne sheme in interpretacije, kot razlage zgodovinske realnosti. Celo več, iz njih poskušajo sklepati konkretne zgodovinske napovedi in zgodovinske dogodke.

Protistrup developmentalistične skušnjave je zgodovinska konkretnost. Za študenta družbenih sprememb, je vsak poskus obravnavati problem spremembe, razen v smislu časa in točno določenih razsodišč – banalno. »Bolj the more concrete, empirical and behavioral our subject matter, the less the applicability to it of the theory of development and its several conceptual elements" Metafora rasti nima prostora v resnih zgodovinskih raziskavah. »Ko pogledamo dejansko družbeno vedenje neke dobe, ne vidimo rasti ampak zgodovino; zgodovino ki se upira temu da bi bila odrezana »Procrustean beds«.

Nepredvidljivost, konkretnost, eksogenost vzrokov – to so poudarki Nibsetove slike zgodovinskih sprememb. Spet, podobne ideje se bodo pojavile spet v moderni post-developmentalistični teoriji družbenih sprememb v prihodnjih poglavjih.

PERNICIOUS POSTULATES: CHARLES TILLY

Čez 15 let Tilly kritizira developmentalizem v knjigi Big Structures, large processes, huge comparisons. Tilly trdi, da je sociologija ujeta v predpostavko ki izhaja iz 19. Stoletja, in je posebej vidna v študijah družbenih sprememb. Sociologija sprememb mora pobegniti pasti brez da bi zapustila/zavrgla validne problematična delovanja ki so jih postavili veliki mojstri. »moramo se držati problemov 19.stol., vendar pojdimo na intelektualni aparat 19. stoletja«

Imamo osem škodljivih predpostavk podedovanih iz 19. stoletja, ki jih moramo zavrniti, saj je vseh osem napačnih:

1. Družba je stvar za sebe, ima nekatere objektivne totalne eksistence (družbeni organizmi, družbeni sistem) in se deli na manjše celote, v različne, ločene družbe.
2. Razlaga družbenega obnašanja mora vzbuditi učinek zunanje, prisilne družbe (družbene strukture) ali individualnih misli (človeška osebnost).
3. Družbena sprememba je koherenten generalen fenomen, ki je lahko raziskan in razložen kot celota.
4. Obstaja nasledstvo faz, vsaka bolj progresivna kot prejšnja.
5. Diferenciacija (delitev dela, specializacija organov ali funkcij) je glavna logika in dominanten trend zgodovinskega napredka.
6. Družbeni red je odvisen od sorazmerja med diferenciacijo in integracijo.
7. Družbena patologija, devianca itd. izhajajo iz preveč hitrih družbenih sprememb.
8. Ilegalne forme konfliktov in prisil »stem« iz sprememb in nereda, med tem ko legitimne forme služijo integraciji in kontroli.

Zgodovinski dokazi kažejo, da so te predpostavke nevdržne. Torej:

1. Družba ne sme biti videna, kot celota, ampak raje kot fluidna, kompleksna, navzkrižno-razrezana in kot mreža (super)uvedenih »multiplih družbenih odnosov«, ki so nekateri precej lokaliziran in spet drugi dosegajo svetovne razsežnosti. Določene mešanice, vozli v tej mreži, so izpostavljeni zgodovinskim ali sociološkim raziskavam, in tako dosegajo obstoj pod imenom nacionalnih držav, družbenih organizacij, družbenih skupin...
2. Določeni faktorji v družbenem življenju niso eksterne družbene celote, ampak interakcije, odnosi med družbenimi člani, pojavljanje medosebni struktur.

3. Namesto enega procesa družbenih sprememb, so v resnici prisotni številni nepopolni procesi, različnih stopenj kompleksnosti, ki potekajo paralelno ali v nasprotni smeri, ločeni od prekrivanja. »družbena sprememba« je zgolj abstrakten pojem, za opis akumuliranega rezultata teh številnih procesov.
4. Zgodovinska dejstva nam ne dovoljujejo posploševati opaznih faz v zgodovinskem procesu, ali celo jasno dvomiti v opisovanja procesov.
5. Diferenciacija ne more biti videna kot glavni proces družbene spremembe. Pogosto spremljamo namreč tudi procese de-diferenciacije (de-organizacije, regresije, kolapsa struktur...)
6. Družbeni red ne obstaja nujno ogrožen zaradi integrativnih mehanizmov, različnih vsebin, kot so kolektivno nasilje, protesti itd. Te vsebine so pod določenimi okoliščinami edine racionalne oblike doseganja skupnih ciljev.
7. Družbene spremembe nimajo nujno stranskih učinkov, kot so patologije in deviance.
8. Prisile v smislu »zakona in reda«, (izvajana s strani države in državnih organov), se včasih ne da razlikovati od kriminala in delinkvence, ki moti družbeni red.

Kot vidimo, je Tillyjevo nasprotovanje predpostavk iz 19. stoletja, podobno Nibset-ovemu tekstu: obrat k globoki, konkretni zgodovinski študiji, ki bazira na dokazih.

Njegovo lastno plodno delo na področju družbenih gibanj in revolucij, priča zgovorno o rodovitnosti teh dokazov.

'Unthinking' the nineteenth century: Immanuel Wallerstein

Avtor teorije svetovnega sistema (razložena v 6. poglavju) izrazi dvom glede Nibseta in Tillyja glede veljavnosti paradigme 19. stoletja. Immanuel Wallerstein je precej radikalen v svoji kritiki in zahteva ne le ponovni pregled in prilagoditev 'zapuščine,' ki so jo za seboj pustili socološki mojstri, ampak celotno zavrnitvijo predpostavk, ki so bile tipične za miselnost 19. stoletja. Že v naslovu svoje knjige izpostavi potrebo po Unthinking social science (1991). V naslednjem odstavku je razložen njegov cilj:

V dodatku za ponovno razmišljanje, ki je 'normalno', verjamem, da moramo 'odmisliti' družbeno znanost 19. stoletja. Te domneve, nekoč smatrane kot liberalnega duha, nam danes služijo kot glavna intelektualna ovira do uporabnih analiz družbenega sveta (Wallerstein 1991: 2)

Med zavajajočimi koncepti podedovanimi iz 19. stoletja, za najhujšega izbere 'razvoj.'

Torej, najbolj vprašljiv koncept družbene znanosti 19. stoletja se mu zdi razvoj. To je ideja, ki je bila predvsem vplivna, zelo zavajajoča (predvsem zato, ker se v delnih pravilnostih zdi prepričljivo samoumevna), in potemtakem povzroča napačna predvidevanja (intelektualna in

politična). In malo je takšnih, ki so pripravljene resnično odmisli to osrednjo idejo. (Wallerstein 1991: 2)

Ideja razvoja ni sprejemljiva najprej zato, ker je nemogoče najti izraze v vladajočem zgodovinskem trendu modernega sveta, proces globalizacije. Predstavljena sta dva vidika te nezadostnosti.

1. Po definiciji se koncept razvoja nanaša na obsežne, endogene spremembe, povzročene znotraj družbe (skupina, razred, skupnost, 'družbeni sistem') in postopek s pomočjo postopne/zaporedne razvitosti naravne potencialnosti. Ampak Wallerstein trdi, da je dejanski družbeni svet drugačen: kaže predvsem eksogene spremembe, ki jih povzročajo zunanji viri. Osrednja vloga v zgodovinskih dinamikah je odigrana s strani mednarodnih, globalnih faktorjev in vplivov. Pobuda za spremembe je izpeljana iz meddružbenih zvez, tekmovanja, nesoglasja, konflikta, zmage in podobnih primerov, bolj kot znotraj družbenih nerazvitih možnosti. To je torej prvi razlog zakaj je nepomembno razmišljati o razvoju.

2. Drugi vidik se nanaša na podobo vsake družbe, (nacionalne države) kot izolirane, suverene, do neke mere avtonomne in vsebuje specifična nagnjenja in usmeritve. Ta ideja drobitve/fragmentacije človeške družbe in njena 'ločitev' na različne enote, ki je ukoreninjena v developmentalistično miselnost, je jasno nevzdržna v globaliziranem svetu. Nepomembno je analizirati procese družbenega razvoja naših multiplih (nacionalnih) »družb« kot da bi bile avtonomne, znotraj razvite strukture, ko pa so in so bile v bistvu primarno strukture ustvarjene in zavzele obliko odziva na 'svetovno lestvico procesov' (Wallerstein 1991: 77).

Wallerstein pripisuje še dva dodatna razloga zakaj se je obvezno znebiti koncepta razvoja.

1. Izpostavlja pomembno povezavo z najbolj vprašljivo idejo napredka, ki ima po njegovem mnenju več pomanjkljivosti. (a) Predlaga stalno upravljanje spremembe in (b) druga pomanjkljivost je optimistična predpostavka o nikoli zaključenem izboljšanju, ki naj bi ga povzročil razvojni proces. Torej ocenjena težava glede napredka mora biti obravnavana kot slučajna in zgodovinsko relativna.

Analiza svetovnega sistema želi ideji o napredku odstraniti status smeri in jo odpreti kot analitično variabla. Priznava, da obstajajo tako slabši kot boljši zgodovinski sistemi.

2. Zadnji razlog je bolj splošne narave in ima opraviti z notranjo sestavo znanstvenih družbenih disciplin. Ideja developmentalizma namreč spada med tiste, ki so ohranili 'glavni greh' 19. stoletja v družbenih znanosti, umetne in neutemeljene razlike na treh področjih: gospodarskem, političnem in družbenem (kulturnem). Ponavadi so procesi gospodarskega, političnega in družbenega razvoja diskutirani posamezno in raziskovani s strani različnih raziskovalcev, ki povečujejo iluzijo, da so to 3 ločene smeri spremembe, kar nima nobenega smisla glede tega kako svet v resnici deluje.

Na koncu 20. stoletja, se zdi, da tako evolucionizem kot zgodovinski materializem pripadata zgodovini družbene miselnosti. Na njuno mesto prihaja alternativa, post-developmentalistični pogled na družbene spremembe, ki prihaja v ospredje sociološke imaginacije.